BIJDRAGE TOT DE KENNIS VAN HET BANTĚNSCH DIALECT DER SOENDANEESCHE TAAL

DOOR

J. J. MEIJER,

Voormalig kontrôleur van Goenoeng Kantjana
(Zuider-Regentschap van Bantĕn).

„Veel is nog onbekend, zelfs wat de taal van de Preanger en van Buitenzorg betreft, hoeveel te meer dan wat bijvoorbeeld het Djampangsch, Krawangsch en Bantamsch aangaat. Mogen allen, die op West-Java gevestigd zijn of waren en die in het Soendaneesch belangstellen, zich na de verschijning van dit boek opgewekt gevoelen mede te deelen of openbaar te maken wat zij tot aanvulling en verbetering van het hier geleverde kunnen geven.”

Deze uitnoodiging in de voorrede van het Soendaneesch-Hollandsch woordenboek door den heer S. Coolsma spoorde mij aan om de Bantĕnsche woorden, welke in zijn werk ontbreken, te verzamelen.

Bij algeheel gemis aan geschriften moest ik mijne gegevens putten uit gesprekken met de bevolking gevoerd. De volgende bladzijden bevatten slechts de op mijne tournĕes gemaakte aantekeningen.

Ik heb mij hoofdzakelijk bepaald tot het dialect van het Zuider Regentschap — de afdeeling Lĕbak —; de dialecten van het Midden en Wester Regentschap (de afdeelingen Pandegĕlang en Tjaringin) en van het aan Tanggĕran grenzend district Tjikande bleven tot mijn spijt door omstandigheden onafhankelijk van mijn wil nagenoeg geheel buiten beschouwing.

Ik hoop, dat men deze lijst gelieve te beschouwen als eene zwakke poging om eenig licht te verspreiden over de taal, welke in dat deel van West-Java gesproken wordt, terwijl mijne in Bantĕn geplaatste collega's deze studiĕn wel zullen willen voortzetten. Op den ambtenaar bij het binnenlandsch bestuur toch rust de verplichting tot beoefening der volkstaal.

De namen van zeevisschen werden mij opgegeven door visschers

uit Laboean en Tjaringin; achter die, welke aan het Zuiderstrand niet bekend zijn, heb ik de letters Tj. gevoegd, eene verkorting voor Tjaringin, het district waarin die twee plaatsen liggen.

Waar geen twijfel bestaat, meende ik het niet ondienstig om van planten ook den botanischen naam te vermelden.

Ontegenzeggelijk komen in deze weinige pagina's fouten voor.

Het was dikwijls moeilijk om uit de meest uiteenlopende antwoorden van den kleinen man het juiste uit te kiezen en de inlandsche ambtenaren lieten mij als scheidsrechters menigmaal in den steek. Ik doe daarom een beroep op de welwillendheid van ieder, die onjuistheden mocht ontdekken.

Met erkentelijkheid herdenk ik de talrijke inlichtingen mij verstrekt door mijnen trouwen vriend Raden Toemëngoeng Soerija Nataningrat en den Heer van Gelder. Aan beiden zij hier mijn oprechte dank gebracht.

Ten slotte eene toelichting over eenige geciteerde werken.

Met Coolsma bedoel ik: Soendaneesch-Hollandsch Woordenboek door S. Coolsma, oud-Zendeling der Nederlandsche Zendingsvereeniging, Afgevaardigde van het Nederlandsch Bijbelgenootschap. Leiden bij A. W. Sijthoff.

Met Oosting: Soendasch-Nederduitsch Woordenboek op last van het Gouvernement van Nederlandsch Indië zamengesteld door H. I. Oosting. Batavia Ogilvie en Co. 1879.

Met Rigg: A Dictionary of the Sunda Language of Java bij Jonathan Rigg. Deel XXIX der Verhandelingen van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen.

Met Resumé: Resumé van het bij Gouvernements Besluit van 10 Julij 1867 N° 2 bevolen onderzoek naar de regten van den inlander op den grond in de residentie Bantam, zamengesteld door den Chef der afdeling Statistiek ter Algemeene Secretarie, krachtens Gouvernements Besluit van 1 November 1858 N° 19 Batavia Landsdrukkerij 1871.

Met Mr. L. W. C. van den Berg: De Inlandsche rangen en titels op Java en Madoera door Mr. L. W. C. van den Berg, uitgegeven op last van Z. E. den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië. Batavia. Landsdrukkerij 1887.

's GRAVENHAGE, Januari 1890.

INLEIDING.

Het verschil tusschen de taal, welke de inlander in de Preanger Regentschappen spreekt en die van Zuid-Bantën is niet zoo groot als men wellicht zou denken.

De Noordelijke districten danken hunne tegenwoordige bevolking aan emigratie uit de aangrenzende Buitenzorgsche dëmangschappen Djasinga, Leuwilijang en Tjampea.. Onderscheidene invloedrijke Lëbaksche geslachten stammen van Buitenzorgsche familiën af. De door Multatuli's Max Havelaar vermaarde Raden Adipati Karta Nata Nagara — die in de herinnering van het volk voortleeft als Dalëm sěpoeh en wiens naam men heden ten dage nog met eerbied uitspreekt — zijn opvolger Raden Toeměnggoeng Prawira Koesoema, meer bekend als Dalēm Rila, waren in het voormalig regentschap Bogor geboren.

Er bestaat voortdurend een levendig verkeer tusschen het Zuider Regentschap van Bantën en de afdeeling Buitenzorg. Het is daarom niet gewaagd te verklaren, dat in deze twee gedeelten van West-Java, waar het Soendaneesch de spreektaal vormt, men niet van een dialectisch verschil spreken kan.

In het oostelijk deel van het district Tjilangkahan, zooals de desa's Tjibareno, Sawarna, Soewakan, Tjisoengsang, Tjidikit vindt men daarentegen hoofdzakelijk lieden, die afstammen van Preangersche verhuizers. Daar domineert het Djampangsch.

Dat het verschil tusschen het Soendaneesch der Preanger Regentschappen en dat van Zuid-Bantën weinig beteekent, werd mij bevestigd door onderscheidene personen, die op dit gebied wel gezag hebben.

In de allereerste plaats noem ik hier den tegenwoordigen Regent van het Zuider Regentschap Raden Toeměnggoeng Soerija Nataningrat, oudsten zoon van wijlen Raden Hadji Moehamad Moesa, hoofdpangoeloe van Limbangan. Hij heeft steeds perfect de bevolking kunnen verstaan en omgekeerd werd hij volkomen door haar begrepen.

In de tweede plaats haal ik den heer W. van Gelder aan, vroeger Hoofdonderwijzer aan de kweekschool voor Inlandsche onderwijzers te Bandoeng thans met verlof in Patria. Deze had onder zijne leerlingen jongelieden uit Rangkas betoeng en Tjilangkakan, zoons van desahoofden en gegoede inlanders.

Niet alleen dat hij in zijne gesprekken met hen nooit eenige moeite ondervond, maar in betrekkelijk korten tijd spraken zij het Bandoengsch.

Twee dier oud-leerlingen heb ik in de kontrôle-afdeeling Goenoeng Kantjana gehad, den een, Agoes Poerwa Tanaja, als mantri tjatjar — vaccineur — van het vaccinedistrict Kandang Sapi en den anderen, Agoes Raksa Atmadja, als djoeroe toelis (kontrôleursschrijver).

Herhaaldelijk moesten zij mij bij onderzoekingen bijstaan en hoewel zij volgens getuigenis van den Regent van het Zuider Regentschap altijd Preangersch Soendaneesch spraken, kon ik nimmer opmerken, dat de bevolking hen niet verstond.

Er zijn dan ook slechts een betrekkelijk klein aantal woorden, welke Coolsma in zijn woordenboek opneemt, die de Zuid-Bantëner niet kent. Die woorden behooren op weinige na uitsluitend tot de basa lëmës of basa panëngah.

Het onderscheid in taalsoorten, basa lëmës, basa panëngah en basa kasar, zooals in de Preanger Regentschappen, bestaat wel, doch in zeer geringe mate en bepaalt zich behalve tot de pronomen slechts tot een gering aantal woorden, welke men bezigt om de hoofden te believen. Zoo noemt de desaman zijn huis steeds imah of rorompok en rorongko; van de kaboe-paten of de woning van een inlandschen ambtenaar zegt hij boemi of imah.

Van zijne eigene vrouw sprekende bedient hij zich van de woorden bikang, pamadjikan, pabibitan. Geldt het een zijner superieuren dan treden daarvoor in de plaats awewe, pamadjikan. Wien het betreft, men zal immer voor sterven hooren pach, soms maot, een enkelen keer poepoes, nooit palastra.

Al kent men de lëmës woorden, door ongewoonte laat men ze meestal achterwege. Hoogst zelden gebruikt een desahoofd tegenover zijne meerderen het fijne gadoeh in plaats van het grove boga. De desaman begaat onwillekeurig dwaasheden bij het bezigen van beleefde termen tegenover hoogergeplaatsten.

Raden Toemëngoeng Soerija Nataningrat, die zich veel moeite geeft om de taal van zijn regentschap te beschaven, kreeg op de

vraag aan een Zuid Bantëner, hoeveel kinderen hij had, het antwoord: „hanteu kagoengan“ (ik heb er geen). Verder herkent men den bewoner van het Zuider Regentschap aan zijne spraak door het algeheel ontbreken van de lagoe.

Terwijl men in de Preanger Regentschappen bij het gebruik van een zelfde woord door het meer of minder zangerige laat uitkomen of het een meerdere in rang, een oudere in leeftijd, bloedsbetrekking betreft, maakt hij daarin geen onderscheid.

Dit is waarschijnlijk de reden dat de Bantënsche Soendaneezen bij hunne Preangersche naburen voor onbeschaafd doorgaan. Voorts leveren nog een verschil op vele woorden, waarin in het Preangersch eene *i* voorkomt. Deze klinker wordt in het Zuid-Bantënsch door eene *a* vervangen, zooals antjoe, andjoek, patjoeng, taloe, batoeng, ajoeh, andoeng, tamoe, tawoean, panoeh, ranjoeh voor intjoe, indjoek, pitjoeng, tiloe, bitoeng, ijoeh, indoeng, timoe, tiwoean, pinoeh, rinjoeh.

Daarentegen is in andere woorden de *i* behouden, gelijk hidji, imah, kikis, kidoel, tiris, tiwas, pipir, enz.

Dikwijls bestaat het verschil eenvoudig in verspringing der consonanten, bijv.:

Preangersch dialect,	Zuid-Bantënsch dialect,
boeroej (§)	boejoer
bajar	baraj,

in verwisseling van medeklinkers of vocalen:

Preangersch dialect.	Zuid-Bantënsch dialect.
rendeng	renteng
ganas	kanas
djiga en siga	diga
gomber	gombel
gidëg	gideug
ilok	elok
lëmboet	lëmbet
këlëng	gëlëng,

(§) Het woord boeroej komt bij Coolsma en ook in de andere Soendaneesche lexica niet voor. Ik denk, dat het in de Preanger Regentschappen wel bekend is. Daar toch bestaat eene desa Tjiboeroej, die haren naam ontleend zal hebben aan een zoo geheeten stroompje.

Dit plaatsje heeft eenige vermaardheid door de daar bewaarde handschriften op lontarblad, afkomstig uit den voor-islamitischen tijd. Zie Veth. Java. Dl. III pag. 349.

ook door het wegvallen van een nasaal of eene andere consonant:

Preangersch dialect.

handjĕli

handjere

gangsāl

sambara

rambĕtoek

Zuid-Bantĕnsch dialect.

hadjĕli

hadjere

gasāl

samara

rĕmbĕtoek.

Dan verdient nog vermelding eene versterking van den meervoudsvorm door inschuiving van *ar* en *al* bij nomina, adjectiva, verba en verbale uitdrukkingen.

Het Soendaneesch bijv. van knaap is boedak. Over eenige knapen sprekende zegt men baroedak; maar wil men te kennen geven, dat het op een bijzonder groot aantal betrekking heeft, zoo gebruikt men de uitdrukking bararoedak.

Andere voorbeelden zijn: kapalalar, pararotong, parĕrgat, malalaboer, kadararijeu, sararijeuneun naast kapalar, parotong, parĕrgat, malaboer, kadarijeu, sarijeuneun van kapasar, passerwaarts gaan; potong, breken, stuk, zijn gebroken; pĕgat, knappen, afbreken van touwwerk; maboer, vliegen; kadijeu, naar hier, herwaarts, kom hier; sijeu, bevreesd, bang, bang zijn.

Was oudtijds in de Preanger Regentschappen het Javaansch de taal, waarin men met elkander briefwisseling hield, in Bantĕn schijnt tijdens het Sulthansbestuur het Maleisch de taal der correspondentie te zijn. Nu nog schrijven niet alleen de hooggeplaatste inlandsche ambtenaren, maar zelfs de desahoofden elkaâr in het Maleisch.

Ik heb de transcriptie van Coolsma gevolgd. De korte pamĕpĕt (stomme *e*) is met *ĕ*, de lange pamĕpĕt met *eu*, de paneleng (scherpe *e*) met *e*, de panjoekoe met *oe* teruggegeven.

A.

- Adjahan. Naam van een zeevisch (Tj.)
- Agël. Naam der vezelstof, bereid uit pondoh, het jonge blad van den gëbang palm In de residentie Tegal kadoet genoemd.
- Ajoe. I Zie bij Coolsma. II Een vrouwelijke titel in het Wester-Regentschap (afdeeling Tjaringin); wordt gevoerd door vrouwen, wier vader het praedicaat Ëntol heeft.
- Akoet. Zie bij Coolsma. Ngakoetan: van vogels, ganzen, manilla-eenden, aandragen van takjes, stroo, veëren, om een nestje te maken. Manoek djapati noe hideung anggeus nji-leungleum, noe bodas keurngakoetan. De zwarte duiven zitten reeds te broeden, de witte dragen juist takjes, stroo enz. aan om een nestje te maken. Akoet akoet eene soort van kleine wesp.
- Amas. Samas. Eene benaming voor zestien duiten.
- Ampijan. Gehucht; onderdeel eener desa. (Zie bij *amjasa-anj* in Gericke en Roorda Javaansch-Nederduitsch Woordenboek, vermeerderd en verbeterd door A. C. Vreede).
- Andang. Een bamboe, links en rechts van een klein vaartuig aangebracht, evenals bij eene vlerkprauw (prahoe kintjangan), om het omslaan te voorkomen.
- Antol. I. Zie bij Coolsma. II Noemt men ook de sasak om van den wal op een veer, eene prauw, een vlot of omgekeerd — over te stappen.
- Antjal. Gewoonlijk hama antjal: eene ziekte onder het padigewas, veroorzaakt door eene rups, welke zich ophoudt in den worteltop der plant en haar in hare ontwikkeling belemmert.
- Antjlok. Ngantjlok, springen van eene kikvorsch, een vogel van den eenen op den anderen tak, springen van een sprinkhaan. Antjlok-antjlokan, bij herhaling heen en weer springen.
- Apel. Naam van een gebak, gemaakt van rijst, zout en gestampte geroosterde tjaoe-radja.
- Apoes. Een stuk van den tros (toeroej) van de tjaoe, bestaande uit drie hoja. Apoos boentoet: staart riem.
- Are. Bij de Badoejs: alles wat buiten hun gebied gelegen is.

Oerang are de niet Badoeische of Mohammedaansche bevolking. In de beteekenis, door Coolsma en Oosting opgegeven, wordt het woord niet gebruikt.

Asak. Zie bij Coolsma. Asakaneun. Allerlei eetbare bladeren en jonge uitspruitsels. Hetzelfde als lalab lalab.

Asal. Beteekent ook mits; onder voorwaarde, dat; als maar; zoo maar. Montong boga ewe noe geulis, asal boga kēbo djeung sawah. Men behoeft geene schoone vrouw te hebben als men maar sawahs en karbouwen bezit.

Asoj. Een hengel met een snoer van koperdraad. Ngasoj: met zulk een hengel visschen; een dergelijken hengel gebruiken.

Ataeun. Een stopwoord, overeenkomende met ons „och, dinges.“ Hetzelfde als etaeun bij Coolsma onder eta.

Atak. Satak. Eene benaming voor acht duiten. Tēloengatak hetzelfde voor vier en twintig duiten.

Atje. Een basa neneh; ongeveer hetzelfde als asep

Awe. Sawe. Eene benaming voor twee duiten. Hiervoor zegt men ook sēdjēbir. (Zie bij djēbir in Coolsma.)

B.

Babalak. Naam van een zeevisch (Tj).

Badi of Badi badi. Een dolkmes van hoogstens twee decimeters lengte. Dit wapen vervangt met den peso raoet den kris der Javanen. Volgens Coolsma: eene soort gobang of sabel.

Badong. Het metalen gedeelte van een bēnten (buikband).

Bagad. Naam van een zeevisch, die naarmate hij grooter wordt, mangapas en galang tjangkek genoemd wordt.

Bahar. Naam van een zeevisch.

Bajong. Een bontjel van de grootste soort (ter dikte van eene dij).

Bakat. Deining.

Bale. I. Zie bij Coolsma onder I. De tweede beteekenis, door dezen auteur opgegeven is in Zuid-Bantēn niet bekend. II. De desamoskee, waar ook de vreemdelingen gehuisvest worden.

Balida. Naam van een zee- en riviervis.

Balikoepih. Naam van een grijs en wit gekleurden watervogel (in Midden Java *ganaam* genaamd).

Balo balo. Gedroogd, gezouten bandēng. Verklaard met gegeksek bandēng. Ook naam van een zang, angkloeng, to-peng en gamēlanwijs.

Bij zang is het refrein als volgt:

Moending di sabrangkeun,
Koeda di peuntaskeun,
Ka pasar ka Pandegëlang,
Adoeh, akang balo-balo.
(De buffels worden overgevaren,
De paarden worden overgezet,
Naar de markt, naar Pandegëlang,
Och, broeder balo-balo.)

Baloek. Eene vrouw, die in de desa's rondreist om seureuh, bako, apoe, oejah, delan in kleine hoeveelheden te verkoopen. Ngabalook het bedrijf van baloek uitoefenen; met seureuh, bako enz. de desa's rondreizen om ze in kleine hoeveelheden te verkoopen.

Bandawa. Eene kleine soort krab, welke men in sommige tijden van het jaar aan of bij de mondingen der Zuid-Bantënsche rivieren in menigte vindt. (Verklaard met anak keujeup.)

Bandël. Een lokvogel.

Bangbangan. Naam van een zeevisch.

Bangkanang, ook uitgesproken als bangkë nang en bangkeunang. Een jonge banteng.

Bango. Zie bij Coolsma. Bango bango. Een pikhouweel.

Banjar. Naam van een zeevisch.

Bapang. Ngabapang: in evenwicht zijn van eene weegschaal, van eene koletjer, wanneer zij horizontaal staat. Ngabapangkeun: in evenwicht brengen; ook: iemand met de armen uitgespreid laten staan, de polsen vastgebonden aan een kruis. De door Coolsma opgegeven beteekenissen zijn in Zuid-Bantën niet bekend. De metalen plaat, welke de politie-oppassers als distinctief dragen, noemt men pëlat, verbastering van het Hollandsche plaat, of bapëm, afkomstig van wapen.

Bapëm. De metalen plaat met het rijkswapen, welke de politie-oppassers als distinctief aan een leeren bandelier op de borst dragen. Verbastering van het Hollandsche wapen.

Baragadjoel. Vroeger een lid van het desa-bestuur, dat dezelfde functie verrichtte als elders de pantjalang. Beide deze titels bestaan thans niet meer en zijn vervangen door pangiwa of marinjoe (in andere desa's ook panglakoe). Tegenwoordig komt baragadjoel alleen voor in de betekenis van aanvoerder eener bende desaklagers. Ook noemt men zoo iemand, die

zijne desagenooten ophitst om klachten bij het bestuur in te brengen.

Barandjang. Een werktuig om visch, voornamelijk paraj, te vangen. Het gelijkt op eene fuik, wordt echter vertikaal geplaatst en steekt slechts voor twee derden in het water. De visch gaat er door eene opening op zijde in.

Baringbit. Overvloed van tijgers. Oesim baringbit: de tijd, dat er in eene streek veel tijgers zich vertoonen. (Rigg zegt echter bij barimbit „a general fear caused to the inhabitants of any part of the Country by the presence and ravages of tigers. A general panic.“)

Batjok. I. Zie bij Coolsma. II. Een drinknap van awikasap, eenigszins gelijkend op een bierseidel, door de Badoej's gebruikt om er wajoe uit te drinken.

Bělang. Zie bij Coolsma. Bělang koening. Naam van een zeevisch. (Tj.)

Bělap. Naam van een zeevisch. (Tj.)

Bengkong. De persoon, die bij een jongen of een man de besnijdenis verricht.

Běntong. Naam van een zeevisch (Tj.)

Bibilak. Naam van een zeevisch. (Tj.)

Bibit. Zie bij Coolsma. Pabibitan, huisvrouw.

Bi-it, (Badoej). Weinig, niet veel. Verklaard met sa-eutik en hěnteu loba

Bikang. Zie bij Coolsma. Wordt in Zuid-Bantěn ook ten opzichte van personen gebruikt. Bikangna: zijne vrouw. Anak bikang: dochter. Boedak bikang: meisje. Boedjang bikang: eene vrouwelijke bediende. De kleine man bezigt dit woord uitsluitend wanneer er sprake is van individuen uit de volksklasse. Geldt het hoofden of voornamen, zoo zegt hij awewe.

Bilatoeng. I. Zie bij Coolsma. II. Ook eene zeer jonge kat; verklaard met anak oetjing. De Zuid-Bantěner meent, dat, wanneer men anak oetjing zegt, het jong onmiddellijk door de moeder verslonden wordt.

Bilis. I. Naam van een kleinen zeevisch, gelijkende op de těri. II. Hark.

Biraloeck. Een tijgerval, als volgt ingericht: een raam van bamboe wordt aan twee staken met eene flauwe helling bevestigd; aan het boveneind hangt het aas (eupan), zóódanig, dat, wanneer de tijger langs het raam klimmende daaraan trekt, de touwen, waar-

- mede dat raam aan de staken is vastgebonden, loslaten, het dier met het toestel valt en terecht komt in de in den grond geplante scherppgepunte bamboe's (boerang), welke hem in den regel diep in het lichaam dringen en doodelijk wonden.
- Biroeloek. Eene jonge kokosnoot, vóórdat zij tjëngkir genoemd wordt, dus ongeveer ter groote eener vuist. (Javaansch ꦑꦶꦫꦺꦴꦭꦺꦏꦺ of ꦑꦶꦫꦺꦴꦭꦺꦏꦺ.)
- Bobondol. Naam van een zeevisch (Tj.)
- Bodo. I. Zie bij Coolsma. II. Een toespijs, voornamelijk der Badoej's, bestaande uit rottende kleine vischjes, welke men na koking onder toevoeging van zout in een roewas conserveert en bij de rijst nuttigt of in tjeungtjeum doet om er een beteren smaak aan te geven. Ngabodo: bodo bereiden; kleine vischjes op die wijze conserveeren. Coolsma geeft op, dat de visch begraven wordt. Dit geschiedt in Zuid-Bantën niet.
- Boedëg. Geknoopte agël voor het maken van een pajang.
- Boegbag. Ngaboegbag. Ontwouden; een bosch ter ontginning open kappen.
- Boelan. Zie bij Coolsma. Boelan boelan. Ook naam van een zeevisch.
- Boenar. Eene awis-oort, ook awi tamijang genaamd.
- Boengin. Eene zandbank in eene rivier.
- Boeroej. Larve van eene kikvorsch. Verklaard met anak bangkong. Ook uitgesproken als boejoer.
- Boeroenoeck. Naam van een zeevisch (Tj.).
- Bogel. Eene kleine, misvormde djagoengkolf. Pokek bogel: een broek, die slechts tot boven de knie reikt.
- Bongkor. Van bouwgrond: onbeplant, braak. Ngabongkorkeun: onbeplant, braak laten (van bouwgrond).
- Bontjel. Naam van een rivier- en rawavisch — elders ook gaboes en dëlëg genaamd. (Dit woord is ook in de Preanger bekend, alhoewel bij Coolsma niet opgegeven.)
- Botok. De klappernoot, welke men heeft laten rotten om er olie uit te persen door middel van eene houten oliepers, kampa-än. Pangbotokan. De plaats, waar men op die wijze olie bereidt; eene inlandsche oliefabriek. Hetzelfde als sobong.
- Brënoek. Naam van een boomachtigen heester, die veel tot paggers om desa's wordt aangeplant. (Cretensia cumifolia — natuurlijke familie der Bignoniaceae). II. Naam van eene gamëlan-wijs.

D.

Dahoe Naam van een grooten boom met eetbare zure vruchten.
 Dangdeur. I. De wilde kapoek. II. De gewone naam in Zuid-Bantën voor de cassave (*Manihot utilissima*, natuurlijke familie der Euphorbiaceae). In de Preanger Regentschappen draagt deze plant den naam van sampeu. Coolsma geeft dit woord ook op, doch zegt niet, welke hoewi men er mee bedoelt.

In het dialect van het district Salēm (residentie Tégäl) heet deze knol bodin. Ngadangdeuran. Iets bijv. een sawah, een hoema met dangdeur beplanten. Didangdeuran, van een bouwveld: met dangdeur beplant.

NB. Op deze wijze afgeleide werkwoorden komen veelvuldig voor. Zoo zegt men van een hoema: didjagongan: beplant met djagong; dibontengan: beplant met bonteng; ditiparan: beplant met pare tipar enz.

Datawalang. Naam van een zeevisch.

Delan. Fijn gewreven, tot ballen geknede rottende visch of garnalen, bij de Indische huismoeders bekend onder den naam van trasi. Ngadelan, van iets delan maken; iets tot delan prepareeren. Ngadelanan, iets met delan klaar maken; iets van delan voorzien.

Diga. Gelijk; als; er uitzien als; schijnen te zijn. Hetzelfde als bij Coolsma djiga, siga en kawas.

Dja. Hetzelfde als nja.

Djadjambean. Naam van een zeevisch. (Tj.)

Djalak. Zie bij Coolsma. Tapak djalak noemt men ook het kruisje, hetwelk men op den dorpel of op de deur met kalk teekent ter afwering van ziekten of geesten.

Djalidin. Naam van een zeevisch (Tj).

Djamaka. Naam eener plant, waarvan men den wortel als reukwerk (paranti ngoekoes) brandt (*Dianella montana* — natuurlijke familie der Asparagineae.)

Djangkar. I. Wortel eener plant in het algemeen. Bij Coolsma: zijwaarts uitstaande boomwortels. II. Op strandplaatsen: anker.

Djantowor. Van de lippen: opgezet, gezwollen, tengevolge van een stoot, val, slag, steek, of beet bijv. eener bij.

Djaopera. Naam van een boom met eetbare, zure vruchten. Dit woord wordt ook uitgesproken als djawoera.

Djapoeh. Naam van een zeevisch (Tj).

Djarawat. Een puistje op het aangezicht. Ook koehkoel genoemd.
 Djaro. I. Zie bij Coolsma II. Is in de residentie Bantën ook de algemeene officieele titel van een desahoofd. Kadjarooan: het rechtsgebied der desa; het gebied, waarover iemand als djaro is aangesteld.
 Djaro dangka (Badoej's): de vertegenwoordiger van den girang poe'oen bij de oerang panamping.

Djasa. Een redewoord ter versterking: zeer, erg, uitermate, bovenmate, hevig, bijv.: gëde djasa, zeer groot; njëri djasa hevige pijn veroorzakend. Hetzelfde als amat en tēmën, welke woorden in Zuid-Bantën nevens djasa bestaan.

Djatake. Naam van een boom met eetbare vruchten en jonge bladeren. Heet elders gandarija (Midden-Java *gandarija*) *Bouea* gandarija, natuurlijke familie der Anacardiaceae. Dit woord wordt ook door Rigg en Oosting genoemd. De eerste geeft als botanische naam van dezen boom op *Mangifera oppositifolia*.

Djawok. Djadjawokan. Hetzelfde als djampe: bezweringsformulier, tooverspreuk.

Djegeng. Naam eener graansoort, in Midden-Java *geng* genaamd. (*Pennisetum macrochaeton* — natuurlijke familie der Gramineae.)

Djeuraj. Naam van een riviervisch.

Djiloeloet. Naam van een zeevisch. (Tj.)

Djinaka. Naam van een zeevisch. (Tj.)

Djodog. Een niet overdekt uitstek op zij of achter het huis, waar men zich de voeten wast alvorens binnen te gaan.

NB. Ter verduidelijking wordt hier aangeteekend, dat bijna alle huizen in Zuid-Bantën op neuten staan.

Djoebag. Door ouderdom, ziekte, verlies of beschadiging van een der ledematen niet meer in staat om lichamelijken arbeid, welke met krachtsinspanning gepaard gaat, te verrichten — bijv.: de heerendiensten. Zie bij Coolsma onder djompo, welk woord in Zuid-Bantën in dezelfde beteekenis ook bekend is, maar minder vaak gebruikt wordt. Ngadjoebagkeun: iemand djoebag verklaren.

Djoedjoeng. Naam van een riviervisch, die op de bontjel of gaboës gelijk, maar korter en gevlekt is.

Djoempoer. Naam van een rivier- en zeevisch.

Djolor. Naam van een zeevisch. (Tj.)

Djonge. Naam eener plant. (*Gynura sarmentosa* — natuurlijke familie der Compositae.)

Doblang. Een kleine bēdoeg. Ook eene vertooning door zangers, waarbij het orchest bestaat uit vier bēdoegs en vier angkloengs van afnemende grootte.

Doedoeroek. Naam van een zeevisch. (Tj.)

Doejoeng. Bruinvisch of de boer met zijn varkens onzer zeelieden. De in Coolsma bedoelde amulet is de tjimata doejoeng, de tranen van den bruinvisch, die volgens het bijgeloof het vermogen bezitten om liefde op te wekken. Oosting en Coolsma geven voor bruinvisch op pērēsoet.

Doekoeh. Boomgaard. Doedoekoehan en Padoekoehan, hetzelfde. De door Coolsma opgegeven beteekenis van gehucht is in Zuid-Bantēn niet bekend. Daarvoor heeft men ampijan. De boomgaarden zijn meestal tarikolot.

Doelang. Zie bij Coolsma. Doelang sontak: de naam van een kruid, elders ook wel antanan, patjoel gowang en tjowet gompeng genoemd. (Hydrocotyle asiatica, natuurlijke familie der Umbelliferae.) Dit gewas, waarvan de bladeren rauw als toespis bij de rijst gegeten worden, plant men veel aan in koffietuinen aan den kant der terrassen om het afspoelen tegen te gaan.

Doele. Naam eener duivensoort, welke alleen op de eilanden Tindjēl en Dēli gevonden wordt. Zij heeft de grootte van eene kadantja, eene donkergroene kleur, groene verlengde puntige halsvederen, die met een goudglans voorzien zijn, en een korten staart.

Dokdok. Een vischtuig om kleine vischjes, zooals impoen en garnaaltjes te vangen, bestaande uit een V vormig geraamte van bamboe en een net van agēl.

E.

Ekor koening. Naam van een zeevisch. (Tj.)

Elak. Naam van een zeevisch.

Empe. De klappernoot, welke men heeft laten rotten om er olie uit te persen door middel eener houten oliepers kampaän. Wordt ook botok genoemd.

Ēndji. Zie bij Indji.

Ēndoe. Niet willen; ik wil niet. Zie bij Coolsma onder ěmboeng.

Ēntol. Een adellijke titel, volgens de legende gevoerd door de afstammelingen van zekeren Djoh, een der eerste bekeerlingen en handlangers van Maulana Hasanoedin. Zij worden het meest gevonden in het Wester en Noorder regentschap van Bantēn (de

afdeelingen Tjaringin en Serang.) Hunne dochters voeren het praedicaat ajoe. Zie o.a. Resumé pag. 2 en Mr. L. W. C. van den Berg, pag. 12 en volg. pag. 61 en volg.

Etem. Ook naam van een zeevisch aan de Tjaringinsche kust.

Ewon ewon. Naam van een zeevisch. (Tj.)

G.

Gabral. Naam van een grooten boom met eetbare, zure vruchten.

Hij gelijkt veel op den peusar.

Gagajaman. Naam van een zeevisch. (Tj.)

Gahil. I. Zie bij Coolsma. II. Ook een wild varken. Hetzelfde als bagong en bēdoel.

Galang. Ook uitgesproken als gēlang en geulang. Een generieke naam voor verschillende rivier- en zeevischsoorten. Men heeft:

galang	badak	galang	mërak
galang	banen	galang	rangkong
galang	djantoeng	galang	rowaj
galang	djěroek	galang	sadap
galang	handjoewang	galang	seupah
galang	ilës	galang	soempitan
galang	kadal	galang	tadji
galang	koekoepoe.	galang	tjangkek
galang	konengan	galang	tjawene
galang	mejong	galang	toke.

Galih. I. Zie bij Coolsma. II. Het inwendige harde hout van een boom.

Gambos. Zie bij Coolsma. Gagambos. Long. Hetzelfde als bajah.

Gameja. Oerwoud; ook een zeer groot bosch.

Gandik. I. Vijzel. Ook genaamd sëlaki pipisan. II. Naam van een riviervisch.

Gasal. Oneven. Zie bij Coolsma onder gangsal.

Gëbir. Hetzelfde als siheun.

Gëbog. I. Zie bij Coolsma. II. Eene hoeveelheid garen van tien kiriwil of ëntel

Gëdong. I. Zie bij Coolsma. II. De zijde der muntstukken, waarop het wapen gestempeld is. De andere zijde heet tjawang.

Gëgëbël. Naam van een zeevisch (Tj.)

Gëgërit. Naam van een zeevisch.

Gëlëng. Een stukje bijv. van suikerriet. Hetzelfde als bij Coolsma këlëng.

Gembel. Ėmbe gembel. Een schaap. Hetzelfde als domba bij Coolsma.

Gěřęg. Ook de doorn van de awi haoer tjoetoeck.

Gěrong. Generieke naam van eenige zeevischsoorten. Aan de Tjaringinsche kust kent men de volgende.

gěrong	boewad
gěrong	gěrpoech
gěrong	mangmoeng
gěrong	panjoel
gěrong	rambeh

Gěrpoe. Naam van een zeevisch, eenigszins gelijkend op den kakap. Aan de kust van Tjaringin heet deze visch koërapoe. Te Batavia wordt hij ikan krapoe genoemd.

Geuwang. Naam van eene landkrab ter grootte van een kapiting, doch in uiterlijk gelijk aan de keujeup, maar met eene roode schaal.

Gideug. Hetzelfde als gidęg bij Coolsma. Ngagideugkeun: iemand heen en weerschudden. Galideug: in schudding brengen, schudding veroorzaken bijv.: door hard op de paloepoech te loopen.

Gigilig. Naam van een zeevisch (Tj.)

Gindjěl. Gigindjěl De nier. (Javaansch *gindjěl*.)

Gipang. Naam van een gebak. In Batavia alstengteng bekend. In het dialect van Salēm heet het djipang.

Girang poe'oen en girang seurat. Titels van de voornaamste geestelijke hoofden bij de Badoeys. Kortheidshalve worden zij ook eenvoudig poe'oen en seurat genoemd.

Girang is in de Badoeysche pantoentaal hetzelfde als soenan in de pantoens der Preanger Regentschappen, bijv.: girang rama, girang adi, girang kaka. (Raden Toemęggoeng Soerija Nataningrat) Soenan en Soehoenan worden door den Badoeyschen toekang mantoen ook gebruikt. Volgens den Heer van Gelder zegt men in de Preanger veelal toewang, zooals toewang rama.

Goah. Eene bergplaats van pare of beas binnen'shuis. Ladja goah: naam eener plant (*Alpinia javanica*, natuurlijke familie der Zingiberaceae.)

Gobang. Ook een twee-en-een half centsstuk. Dit woord is ook in deze beteekenis in de Preanger bekend.

Gobed. Eene breede arit. Ngagobed: met een gobed het gras

op sawah's verwijderen, de galëngs in orde maken. Het door Coolsma onder dit woord beschreven werktuig wordt koedjang genoemd. Een gobed kan men niet gebruiken om hout te kappen, daar het ijzeren gedeelte te dun is.

Goegoela. Bed; bedding voor plantsoen (Javaansch ᮊᮒᮓ).

Go-ël. Naam van eene soort gierst, welke men op de hoema's en tipars tegelijk met pare, gewoonlijk langs de paden plant (Sorghum vulgare, natuurlijke familie der Gramineae). Zie bij Coolsma onder gandroeng.

Goelama. Naam van een zeevisch. (Tj.)

Goelangsing. Naam van een zeevisch. (Tj.)

Goeroe desa. Een andere naam voor het sterrebeeld Orion, dat anders Kidang of Bentang kidang heet.

Volgens Rigg is het echter een andere naam voor Kërti, de Pleiaden. „Guru Désa, the village Monitor Called also Kërëti which see. The constellation Pleiades by which the villagers are guided in their yearly Paddy plantings. Guru, a teacher, Désa village.”

Gogol. I. Zie bij Coolsma. II Een persoon, die voor een veekooper in de desas karbouwen zoekt en dan namens hem met den eigenaar over den verkoop onderhandelt. Ngagogol. Het beroep van gogol uitoefenen.

III. Heler van gestolen goed; de handlanger van een dief. Ngagogol: gestolen goed helen; een dief in het stelen helpen, door het gestolene in ontvangst of in bewaring te nemen. Ngagogolkeun: iemand met gestolen goed er op uit zenden om dat van de hand te zetten.

Gogot. Naam van een zeevisch.

Gok gokan. Naam van een zeevisch.

Gombel. Oorknop. Hetzelfde als gomber bij Coolsma. Pamëlar is een sierlijker woord daarvoor. (In Midden-Java ᮊᮒᮓᮒ Ng. ᮊᮒᮓᮒ Kr.)

Gol. Ngëgol. Zijne schulden niet willen betalen; weigerachtig in de afdoening zijner schulden. Verklaard met boga hoetang hënteu daek maraj. Pangëgol: iemand, die overal schulden maakt, maar ze niet betalen wil.

H.

Hadjëli. Naam eener graansoort. (Eleusine Coracana — natuur-

lijke familie der Gramineae.) Hetzelfde als handjĕli bij Coolsma.

Hadjere. Naam van een graangewas, waarvan de zaden gelijken op die van de hadjĕli, doch nooit gegeten worden. Zij dienen slechts tot de vervaardiging van halskettingen voor kinderen en rozekransen (palagi kongkorong boedak djeung tasbe). (Coyx Lacryme, natuurlijke familie der Gramineae.) Hetzelfde als handjere bij Coolsma.

Hedjo. Zie bij Coolsma. Hedjoan. Eene overeenkomst van leening tegen interest van geld of pare. Ngahedjokeun: geld of pare tegen interest uitleenen. Ngahedjo tihang zegt men van iemand, die gedurig van woning verandert, van de eene hoema naar de andere trekt, iets wat in Zuid-Bantĕn, waar de hoemabouw op eene uitgebreide schaal gedreven wordt, veelvuldig voorkomt. Coolsma geeft op de uitdrukking djalma hedjo tihang.

Hĕrit. Zegt men van een bosch of van eene landstreek, waar het wemelt van maoeng, kĕroed.

Hijoe. Een generieke naam voor haaiachtige visschen. De door Coolsma opgegeven beteekenis is niet geheel en al juist. Er bestaan van deze vischsoort exemplaren van eenige decimeters en ook van onderscheidene voeten lengte. Men heeft:

hijoe	areuj	hijoe	kĕre
hijoe	bangbara	hijoe	landjam
hijoe	bĕkĕm	hijoe	malam
hijoe	boewas	hijoe	pahitan
hijoe	gĕganden	hijoe	pĕdang
hijoe	geulis	hijoe	toke.
hijoe	kadoet		

Hiras. Zie bij Coolsma. Ngahiras. Beteekent in Zuid-Bantĕn ook hetzelfde als het Javaansch *amĕgasa*: hulp vragen zonder betaling, doch tegen verstrekking van voeding en versnaperingen, bijv. bij de sawah of hoema-bewerking, bij den bouw eener woning. Dit woord wordt ongeveer in dezelfde beteekenis ook in de Preanger gebruikt.

Hoenoeng. Eene moedervlek (naevus).

Hoja. Een ris van de tjaoe vrucht. Een stuk van den tros (toeroej) bestaande uit drie hoja noemt men apoës.

I.

Indji. Een basa neneh voor meisjes in de taal der pantoens, komt echter in het Wester-regentschap van Bantën in de spreektaal nog voor, overeenkomende met nok of ënok. Wordt ook nog uitgesproken als ëndji.

Intil. Naam van een gebak, bereid uit rijst met arensuiker en fijn geraspte klapper.

Iwoel. Naam eener palmsoort (*Calyptrocalyx spicatus*, natuurlijke familie der Palmaeae.)

J.

Joetoen. Naam van eene duivensoort, fraai gekleurd, ietwat grooter dan de poerkoetoet en kleiner dan de pone (welke veel overeenkomst met de joetoen heeft.)

K.

Kading. Is het niet waar? Niet waar? Is het niet zoo?

In de Preanger Regentschappen zegt men volgens Raden Toemëngoeng Soerija Nataningrat, daarvoor ketah.

Kadjoe. Naam eener vrucht, waarvan de boom tangkal kadjoe heet — elders djamboe mede of djamboe monjet. (*Anacardium Occidentale*, natuurlijke familie der Anacardiaceae.)

Kagol. Verhinderd om iets te doen, omdat men aan wat anders bezig is, bijv. wanneer men uitgenoodigd wordt om op reis te gaan: kagol, keur di boewat (ik ben verhinderd, mijn pare wordt juist geoogst.) Er moet echter steeds bij gedacht worden: het zou jammer zijn om hetgeen men juist bezig is te doen, te staken. Zie bij Coolsma onder tanggoeng in de eerste beteekenis. Kapalang wordt in de Preanger meer gebruikt. In het Javaansch zegt men tanggoeng (ᮊᮥᮒᮒ) Ng. en tanggël ᮊᮥᮒᮒ Kr.

Kait. I. Eene hoeveelheid pare wegende tien kati's. Hetzelfde als gedeng. Een kait wordt verdeeld in twee potjong. Ngaït: pare in bosschen van tien kati's binden. II. Zie bij Coolsma.

Kakatjangan. Naam van een zeevisch.

Kakapasan. Naam van een zeevisch.

Kakapoeran. Naam van een riviervis.

Kakoeroeng. Naam van een zeevisch (Tj.)

Kambeuti. Een zak gemaakt van een blad van den gëbangpalm, tot berging van tabak, seureuh en de daarbij behoorende ingrediënten, gekookte rijst, zout enz.

Kanas. De ananasvrucht. Tangkal kanas de ananasplant (*Ananassa sativa*, natuurlijke familie der Bromeliaceae).

Kanas bogor, kanas prasman, kanas beurum, namen van verschillende ananas variteiten. Soesoe kanas zie bij ongkled. In de Prenanger zegt men ganas.

Kandar kasisi. Naam van een onheil aanbrengenden vogel, manoeek pangalitan. Wordt ook naar het geluid, dat hij maakt, wak wak wik wik genoemd.

Kande. Een zak van katoen, linnen, laken, gesloten met een knoop. Tjikande. Naam van een district, omvattende de partikuliere landen Tjikande-oedik en Tjikande-ilir.

Kandël biwir. Naam van zeevisch. (Tj.)

Kangkareng. Naam van een vogel, eenigszins gelijkende op, doch veel kleiner dan de djoelang.

Karae. Naam van een riviervis.

Karëmbëng. Een cilindervormige leu-ët.

Kareo. Naam van een knolgewas. (*Alocasia macrorhiza*, natuurlijke familie der Aroideae).

Karo. Naam van eene der maanden bij de Badoeys. Evenzoo katiga, kalima, kanëm, kapitoe, kadelapan, kasalapan, kasapoeloeh.

Kasa. Naam van eene der maanden bij de Badoeys.

Katelong. Naam van een duizendpoot, gelijkend op doch grooter dan de titinggi.

Katja. Zie bij Coolsma. Katja katja. Eereboog, eerepoort.

Kawaloe. Naam der drie godsdienstige feesten bij de Badoeys, die gevierd worden: de kawaloe mitëmbëj in de maand kasa; de kawaloe têngah in de maand karo; de kawaloe toetoe in de maand katiga. Ook bij Rigg opgegeven.

Kampis. Naam van een tamelijk grooten boom, die veel aan het Zuiderstrand van Bantën voorkomt. (*Hernandia sonora*, natuurlijke familie der Hernandiaceae) Uit de zaden perst men lampolie.

Kejok. Zie bij Coolsma. Kekejokan. Hetzelfde als kejok kejok: van een haan herhaaldelijk of aanhoudend schreeuwen.

Këkëmpis. Zwemblaas van een visch. In de Preanger zegt men

Këmpis. Coolsma geeft deze beteekenis niet op.

Këkëmpit. Naam van een zeevisch.

Këkërot. Naam van een zeevisch. (Tj.)

Keketjlek. Een zeer jonge gaboës.

Kelehker. Gedroogde zaden van patjoeng (*Pangium edule*, natuurlijke familie der *Pangiaceae*.)

Këlëmpeng. Gedroogde peuteuj zaden. Verklaard met peuteuj ditoehoerkeun. Coolsma en Oosting geven beiden hiervoor op kelehker.

Kënoer. Snoer van een hengel. Verklaard met tali-oeseup.

Këpër. De vliegende witte mier. Hetzelfde als siraroe.

Kërëmi. Maden in den buik of in de anus. Kërëmian. Zie bij Coolsma. Koemarëmi zegt men van jonge dieren, wanneer zij op een leeftijd komen, dat zij erg speelsch zijn.

Kërti. Naam van het Sterrebeeld de Pleiaden. Ook wel Kërtika genaamd.

Kërtika. Zie bij Kërti.

Keser. Zie bij Coolsma. Keseran. Een kleine leuït, dienende tot berging van de heutjak, zoo genoemd, omdat men het dak heen en weer kan schuiven. Draagt ook den naam van pang-heutjakan.

Keteng. De helft van een koentili.

Keu-eus. De vrucht van de tjaoekole, wilde pisang (*Musa simiarum*, natuurlijke familie der *Musaceae*.) Volgens Coolsma is keu-eus ook de naam der plant. In Zuid-Bantën heeft het woord uitsluitend betrekking op de vrucht.

Kidang. Het sterrebeeld Orion. Wordt ook wel Goeroe desa genoemd. Het speelt bij den Zuid-Bantënschen landbouw eene groote rol. Tanggal kidang toeroen koedjang, Soeroep kidang toeroen koengkang. Wanneer Orion tegen den morgen in het zenith staat, bewerkt men het veld met den koedjang. Wanneer Orion tegen den morgen ondergaat, heeft men last van de koengkang.

Kihkil. Naam van een zeevisch. (Tj.)

Kintjang. De vlerk eener vlerkprauw, prahoe kintjangan. Ngintjang: een vaartuig van zulk eene vlerk voorzien.

Kiwa. Pangiwa. Titel van een lid van het desa-bestuur, belast met het overbrengen der bevelen van den djaro, het desahoofd, aan den kleinen man, tjatjah. Hij heet elders ook wel panglakoe en marinjoe. De grondbeteekenis van kiwa door Coolsma opgegeven is in Zuid-Bantën ook bekend, maar het woord wordt nooit gebruikt. Men zegt altijd kentja.

Koehkoel. Een puistje op het aangezicht. Ook wel djarawat genaamd.

Koekoeloeng. Eene leiding ter aftapping van water. Ngoekoe-loengkeun: aan het irrigatiewater eene andere richting geven.

Koekoeniran. Naam van een zeevisch. (Tj.)

Koeloewoeng. I. Zie bij Coolsma. II. Een cilindervormig, uitgehold stuk hout, dienende om de aseupan overeind te houden. De houten cylinder van de bĕdoeg.

Koeman. Schurftmijt.

Koengkoeng. I. Zie bij Coolsma. II. Een stuk, bamboe bevestigd aan de toomen van in het span loopende paarden, opdat zij elkaar niet bijten.

Koentili. Een halve duit.

Koepang. Eene waarde van vier duiten. Komt tegenwoordig nog slechts voor in de uitdrukking tĕloeng koepang voor tien cent of twaalf duiten. Volgens Coolsma beteekent dit woord hetzelfde als pitjis en kĕtip — dubbeltje.

Koerapoe. Zie bij gĕrpoe; koerapoe njonja naam van een zeevisch aan de Tjaringinsche kust.

Koereuw. Naam van eene boschduif ter grootte eener gewone tamme duif, bruin gekleurd, met een langen staart, in de Preanger Regentschappen manোক oentjal in Tĕgal dĕroek sĕprah genoemd.

Koerisi. Naam van een zeevisch. (Tj.)

Koero. Naam van een zeevisch.

Koesi. Een cilindervormige mand bij de Badoejs, vervaardigd van tjangkoewang bladeren (*Pandanus furcatus*, natuurlijke familie der Pandaneae) dienende tot berging van zout.

Kohoj. Gebogen, kromlopend.

Kokot. Naam van een zeevisch. (Tj.)

Kokopong. Gezouten zeevisch, ingevoerd uit Siam. Hetzelfde als pĕda bij Coolsma en Oosting.

Kokotjolan. Zoo noemt men den jongen gaboës, wanneer hij de dikte van een duim heeft bereikt.

Kolejang. Op den grond liggende droge bladeren. Bij Coolsma: de bloem of vrucht van den dadapboom (?)

De grondbeteekenis zal wel zijn: zwevend neervallen. Zoo o. a. in het pantoenverhaal Paksi-kĕling: „pontengkeun djangga mastakana kolejang kahandapkeun koemolejang koemolentang di manggoeng di awangawang.”

Kolejangka. Een roofvogel, met donkerbruine en grijze vederen, die zich door een schel geluid onderscheidt en meestal hoog in de lucht zwevende op aas loert. In Midden-Java draagt hij den naam van *ꦏꦭꦗꦁꦏ*.

Kolelet. Naam van een boom, die caoutchouc oplevert. (*Urostigma elasticum*, natuurlijke familie der *Artocarpeae*.) Hetzelfde als karet bij Coolsma. Ook een plaatsnaam, die veelvuldig voorkomt.

Kolot. Zie bij Coolsma. Karolot. Een der titels, waarmede de girang poe'oen door de Badoeys wordt aangesproken.

Komët. Ik weet het niet. Een laag (doesoen) woord voor doeka en walahoealam. Bij Rigg komëd. Deze transcriptie is ook voor Djasinga foutief.

Kompa. Naam van een zee en riviervisch, die ook bërod en sarompët genoemd wordt. Verklaard met loebang karang. De door Coolsma opgegeven beteekenis is in Zuid-Bantën niet bekend, daar men brandspuiten slechts op de hoofdplaats Serang waar Tjerebonsch-Javaansch gesproken wordt, vindt.

Konjal. Naam eener klimplant, waarvan het vocht, dat men uit den stam door insnijding verkrijgt, tot medicijn tegen buik-ziekte dient.

Konjel. Een jonge aap.

Kono. Kokono. Vertellen, mededeeling doen, mededeelen, berichten, Mikono. Hetzelfde. Ngonokeun. Aan iemand iets vertellen, mededeelen, zeggen, berichten, aan iemand van iets mededeeling doen. Hetzelfde als poepoelih.

L.

Lajang. I Zie bij Coolsma. II Naam van een zeevisch. (Tj.)

Lajar. Zie bij Coolsma. Lalajaran. Naam van een zeevisch. (Tj.)

Lakar. Naam van een zeevisch. (Tj.)

Lalaos. Naam van een zeevisch. (Tj.)

Lamadang. Naam van een zeevisch. (Tj.)

Lamoeroe. Naam van een zeevisch. (Tj.)

Landjak. Een net om mëntjék, peutjaug, mandjangan, gahil enz. te vangen, vervaardigd van indjoek, teureup kasoengka. Ngalandjak, iets bijv.: mëntjék, peutjang enz. met een landjak vangen; met een landjak erop uitgaan om het een of ander wild te vangen. Ngalandjakan: iets met een landjak vangen. Toeloelj noe kasep Koedawangi

di landjakan koe karembong. Vervolgens werd Koedawangi middels de karembongs gestrikt. (Uit het Badoeysche pantoen-verhaal Koedawangi.)

Langgoko. De vrucht van de kiraj. (Metroxylon sagus, natuurlijke familie der Palmae). (In het Javaansch *gumimam*.)

Lantaj. Naam van een zeevisch. (Tj.)

Lantjoeran. De persoon, die een besnijdenis of huwelijksfeest geeft.

Lapeh. Naam van een zeevisch. (Tj.)

Lapoen. Ngalapoen. Vogels vangen, door boven het nest met eieren of jongen een korfje te hangen en dit te laten zakken, wanneer de vogels in het nest zitten.

Leledah. Naam van een zeevisch, gelijkende op de tong. Wordt ook laoek sabeulah genoemd.

Lëlëmah. Naam van een zeevisch. (Tj.)

Lëmbet. Hetzelfde als lëmbœt.

Lëmpoe. Naam van een zeevisch. (Tj.)

Leutaj. Tot stof vergaan.

Lilijoer en lilijoeran. Onderling hulpbetoon met verplichte wederkeerigheid. Volgens Coolsma wordt dit woord verklaard door piligënti: elkander helpen; wederzijds elkaar bijstaan. In Zuid Bantën is de wederkeerigheid verplichtend. Zie o. a. Eind Résumé pag. 125.

Lolontjong. Naam van een zeevisch. (Tj.)

Loloreng. Naam van een zeevisch. (Tj.)

Londa. Langzaam. Hetzelfde als laoen. Lëlondaän. Langzaam van iemands gang (lalaoenan.)

Longok. Lolongok. Een achterdeurtje in eene Zuid Bantënsche desa woning.

Loöt I. Kleine aardwormen. Verklaard met geureung leutik.

II. Geconserveerde jonge patjoeng vruchten. Men kookt de pitten, doet ze vervolgens vermengd met wat zout in een roewas en laat ze tot gedeeltelijk bederf overgaan.

De op die wijze geprepareerde pitten eet men — vooral onder de Badoeys — als toespijs bij de rijst of gebruikt men om aan tjeungtjeum een hooger gout te geven. Ngaloöt. Loöt bereiden.

Lorah. Ravijn. Hetzelfde als lolong krang.

Lowang en lowang koening. Namen van zeevischen aan de Tjaringinsche kust.

M.

- Mangapas. Zie bij bagad.
 Mangoe mangoe. Naam van een zeevisch. (Tj.)
 Manjoeng. Naam van een zeevisch.
 Mantare. Hetzelfde als bij Coolsma manten.
 Marasoedji. Naam van een zeevisch. (Tj.)
 Marinjoe. Titel van een lid van het desabestuur. Hetzelfde als pangiwa (zie bij kiwa) en panglakoe, onder lakoe bij Coolsma.
 Maroes. Naam van een zeevisch. (Tj.)
 Mëndoet. Naam van een zeevisch. (Tj.)
 Mëngar. Naam van een zeevisch. (Tj.)
 Mëngkoek. Heuveltop; bergtop, zooveel als pasir bij Coolsma in de eerste beteekenis.
 Mëntroeng. Hetzelfde als mëngkoek.
 Mili. Naam van een zeevisch.
 Moedoen. Naam van een zeevisch. (Tj.)
 Moekoe. De jonge vrucht van de tjaoe karok, eene wilde pisangsoort. (*Musa sapientum*, natuurlijke familie der Musaceae.)
 Moesoeng. Slechts een testikel in het scrotum hebben. Cryptorchismus aan een kant. Zie bij Coolsma onder sanglir.
 Mojong. Naam van een zeevisch. (Tj.)

N.

- Ngadon. I. Zie bij Coolsma. II. Beteekent ook naar de plaats van herkomst gaan om van de producenten een zeker product in groote hoeveelheid op te koopen; bijv. ngadon beas, ngadon goela, ngadon seureuh: rijst, suiker, seureuh bladeren in het groot van de producenten opkoopen om ze later op andere plaatsen en détail weder van de hand te zetten.
 Nila nila. Naam van een zeevisch. (Tj.)
 Njaï. Grootmoeder; oudtante. Njaï-njaï. Naam van een zeevisch. (Tj.)
 Njangerong. Een vooruitstekend gebit hebben.
 Njërëng. Zegt men van spijs of drank, die bij gebruik eene prikkeling in den neus veroorzaken, zooals champagne, apollinariswater, tjabe rawit.
 Njoengtjoeng. Boven het omliggend terrein uitstekend van een kegelvormigen berg of heuveltop.
 Njongsoëng. Hetzelfde als siheun bij Coolsma.
 Nok. Eene basa neneh, welke gebruikt wordt tegen meisjes.

Ook bezigen bejaarden dit woord tegenover hunne vrouwelijke bloed- en aanverwanten, die hen aanspreken met ama, oewa, ěmang, aki.

Not. Eene basa neneh, welke de man tegen zijne vrouw bezigt.

O.

Oejang. Een adellijke titel, volgens de legende aan personen in het Zuider Regentschap door een Sulthan van Bantën, die na de bedevaart te hebben verricht, zich in Lëbak had gevestigd, voor bewezen diensten verleend. Zie o. a. Resumé pag. 2 en Mr. L. W. C. van den Berg, pag. 12 en volg. pag. 61 en volg. Tegenwoordig worden slechts in de desa's Tjoö en Leuwi tjoö van het district Lëbak personen gevonden, die dezen titel voeren.

Oemeur. Eene soort mug.

Oendjal. Zie bij Coolsma. Ngoendjal. Beteekent ook: vervoeren van de reeds in bossen gebonden gedroogde pare van de droogstokken, lantajan, naar de schuur, leuït. Verklaard met mawa pare noe anggeus toehoer ti lantajan ka leuït.

Oetik, oetik songot, oetik kadongdong. Namen van zeevisschen aan de Tjaringinsche kust.

Oetjëng. Bloesem en vruchtknop van den tangkalsake (Gnetum gnemon, natuurlijke familie der Gnetaceae). (Tj.)

Oetjoet. Zie bij Coolsma. Ngoetjoetkeun: beteekent ook af-drijven van den foetus.

Oewaw. Naam van een duizendpoot, grooter dan de katelong. Verklaard met titinggi gëde.

Ogong. Naam van eene rivierschelp.

Ongang. Een jonge lajoer.

Ongkled. De uitspruitsels onder aan de ananasvrucht. Verklaard met soesoe kanas. Het inwendige van de ongkled wordt gekookt en met sambël gegeten..

Ongkol. De bloem van de tjaoe. Hetzelfde als djantoeng bij Coolsma en Oosting.

Ongret. Larve van een kever. (In Midden Java *ᮊᮥᮒᮥᮒᮥᮒ*.)

P.

Padengdang. Een dans uitgevoerd door mannen. Ook het orchest, dat daarbij gebruikt wordt. Voor zoover ik kon nagaan, komt het uitsluitend in het Wester-Regentschap voor.

Païr. Papaïran. Bij de Badoeys: met elkaâr wajoe drinken.

Pajang. Een treknet, gemaakt van lawe of agël, om in zee.

te visschen (breedte tot 5 en lengte tot 200 vademen.) Majang. Met een pajang visschen. (Zie bij Coolsma onder majang V.)

Pamajangan of volledig prahoe pamajangan noemt men het vaartuig daarbij gebruikt.

Pamatang. Heuvelrug.

Pamëlar. Oorknop. Een sierlijker woord voor gombel.

Pandjoet. Mandjoet. 's Avonds met een obor op de sawahs naar visschen, sprinkhanen, palingen zoeken. Ook zoo veel als ngaronom: 's avonds vogels vangen.

Pantjo. Een werktuig om visch te vangen. Mantjo. Visch met een pantjo vangen; met een pantjo visschen.

Pantjong. Mantjong: pikken van kippen en vogels; bijten van eene slang.

Mantjongan: van kippen en vogels iets pikken, bij herhaling pikken; van eene slang iemand of iets bijten, bij herhaling bijten. Mantjongkeun. Een vogel of kip iets of iemand laten pikken; eene slang iets of iemand laten bijten.

Pamantjong. Bek van een vogel.

Papalata. Naam van een zeevisch. (Tj.)

Papanggo. Een tijdelijk wachthuis (in tegenstelling van een gardoe, een permanent wachthuis.).

Papatik. Naam van een zeevisch.

Parigël. Hetzelfde als pantës.

Patoek. Matoek. Pikken van vogels, kippen. Matoekan: van vogels, kippen, iets pikken; bij herhaling pikken. Matoekkeun: een vogel of kip iets of iemand laten pikken.

Pamatoek. Bek van eene kip, een vogel. (Dit woord komt wel bij Rigg doch niet bij Coolsma voor. De laatste geeft alleen den afgeleiden vorm pamatoek op.)

Pëlat. Verbastering van het Hollandsche plaat. Hetzelfde als bapëm.

Pepegon. Een ploeg of eg, die slechts door een karbouw wordt getrokken.

Pëpëlok. Naam van een zeevisch. (Tj.)

Përang përang. Naam van een zeevisch. (Tj.)

Pëtjil. Een lëmeswoord voor anak. Hetzelfde als poetra. Het is Bantënsch-Javaansch, doch heeft in het Soendaneesch van Zuid-Bantën burgerrecht verkregen.

Pëtjing. Een bamboestokje, ongeveer anderhalven voet lang en een vinger dik, dat in den grond geplant wordt aan het boven-

eind omwonden met een met urine, petroleum of carbolzuur gedrenkt stuk goed, en dient om wilde varkens van een bouwveld af te houden. Dergelijke stokjes staan op een afstand van twee à drie voet van elkander om het te beveiligen veld. Pëpëtjing. Hetzelfde. Mëtjing. Eene kleinigheid vragen bijv.: door de onbezoldigde helpers der koffieinkoop pakhuismeesters en ondercollecteurs van de personen, die koffie inleveren, landrente of andere belastingen betalen.

Pëtjingan. Het geld, hetwelk men van den prijs der ingebrachte koffie of van het uitbetaalde collecteloon aan die onbezoldigde trawanten geeft, als eene kleine tegemoetkoming voor verleende hulp. Peujeum. Meujeum. Tjaoe kunstmatig rijp maken op eene der volgende wijzen: a. Men graaft twee kuilen, die door een gangetje met elkaar in verbinding staan. In den eenen doet men den tros tjaoe omwonden met droge tjaoe bladeren. Den anderen vult men op met brandende houtskool. Daarna dekt men beiden met aarde toe, echter zoodanig dat het vuur blijft smeulen. Door de warmte krijgt de groene tjaoe spoedig eene egaal gele kleur. Op deze wijze maakt men ook andere vruchten kunstmatig rijp, zooels kadoe, mangpëlëm. Hetzelfde als ěmpos bij Coolsma. b. Men graaft den stam uit, ontdoet hem van de bladeren, omwikkelt den tros met andjoek en plant den boom in de nabijheid van het huis. Ter verduidelijking wordt hier bijgevoegd, dat de tjaoe aanplantingen der Zuid-Bantëners op de hoema's staan, bij den saoeng hoema en niet op de erven.

De beteekenis van peujeum door Coolsma opgegeven is in Zuid-Bantën niet bekend. Zie bij tapaj.

Peupeundeujan. Naam van een insect.

Peusar. Naam van een grooten boom met eetbare vruchten, welke op nangka gelijken. (*Artocarpus polyphema*, natuurlijke familie der *Artocarpeae*.)

Peutjeuk. Bij de Badoeys: zwart. Het woord hideung is boejoet.

Pigeuj. Migeujkeun. Iemand napraten; het gesprokene van iemand nazeggen, met het doel om hem te plagen of bespottelijk te maken.

Pitjoeng. Zie bij Coolsma. Mitjoeng. Visch conserveeren door middel van jonge pitjoeng noten. Pitjoengan. Visch op die wijze geconserveerd. Men zegt meer patjoeng, matjoeng, patjoengan.

Pitrah. I. Zie bij Coolsma. II In Pandegëlang een inhoudsmaat

- voor koffie in de hoornschil, verdeeld in twee oendëm.
 Poengoe. Naam van een zeevisch. (Tj.)
 Poe'oen. Zie bij girang.
 Poeroeg. Dikwijls; meer dan eens; gedurig; bij herhaling. Zie bij Coolsma onder mindëng.
 Poeroet. Naam van een grooten boom met eetbare, zuurachtige vruchten, Hij gelijkt veel op den peusar. (Artocarpus callophylla, natuurlijke familie der Artocarpeae.
 Pogot. Naam van een zeevisch. (Tj.)
 Pondoh. Het jonge blad van den gëbang-palm. (Corypha umbraculifera, natuurlijke familie der Palmeae.) Verklaard met poetjoek gëbang. Men maakt er agël van.
 Popondok. Naam van een zeevisch. (Tj.)

R.

- Radjoe. In het Wester Regentschap van Bantën (afdeeling Tjaringin) een aantal van veertig bij het tellen van visch.
 Rahong. Een bosch om den oorsprong eener rivier.
 Rane. Een generieke naam voor de verschillende Lycopodiaceae.
 Ranggejong. Bos (wordt alleen ten opzichte van pare gebruikt.)
 Raploek. Als een hagelbui neerkomen bijv. van afvallende vruchten. Hetzelfde als rapot bij Coolsma.
 Rapong. Naam van een zee en riviervisch.
 Rarong. Kleine garnalen. Verklaard met anak hoerang. In Midden Java *arakrang*.
 Ratoe, veelal verkort tot Toe. De hoogste adellijke titel voor vrouwen. Wordt gedragen door vrouwen, wier vader het praedicaat Toebagoes voert. Ratoe bagoes. Zie bij Toebagoes.
 Rëdjang. Een dans uitgevoerd door vrouwen uit de volksklasse (geene dansmeiden) voornamelijk in de desa Bama van het Wester Regentschap.
 Rëmëtoek. Eene soort van kleine vliegen of muggen. Hetzelfde als bij Coolsma rambëtoek.
 Rëmpa rëmpa. Allerhande specerijen en kruiden, behoorende tot de inlandsche pharma copea en verkrijgbaar bij den padagang patjëraki. (Zie over dit laatste woord bij tjëraki.)
 Rëndo. I. In het Wester Regentschap dansmeid; zooveel als ronggeng. II. In het Zuider Regentschap van Bantën: een orkest bestaande uit trawangsa, soeling en rëbab.
 Renteng. Van paarden: naast elkander in het span loopen, in

tegenstelling van in lang span, roentoet. Ngarenteng. Naast elkaar zijn of loopen. Ngarentengkeun: naast elkander laten loopen, van een span paarden.

Bëdil renteng. Een geweer met dubbelen loop. Hetzelfde als rendeng bij Coolsma.

Reu-eun. Alles wat men aanwendt om netten, hengelsnoeren bruin te kleuren en sterker te maken, bijv. een aftreksel van babakan salam, babakan mandjël, der bladeren van verschillende pasang soorten. Ngareu-eun. Netten, hengelsnoeren met reu-eun tot versterking bruin kleuren. Hetzelfde als reu-euj bij Coolsma.

Riringkëb. Een muizenval, in vorm gelijkend op een tjara.

Roengsit. Hetzelfde als sogé.

Ronom. Ngaronom. I. Zie bij Coolsma. II. 's Avonds met eene flambouw vogels zoeken en daarna door middel van een bamboe met leugeut vangen.

Rorongkeng. Eene kleine soort kikvorsch.

Rorongko. Hetzelfde als rorompok bij Coolsma. Zoo onder anderen in het pantoenverhaal Kidang Panandri: Bageja soemping tjalik ka rorongko toewang koering. (Wees welkom, zet u neer in mijne woning.)

S.

Sabëlit. Hoofddoek. Hetzelfde als romal en ikët.

Saboen. I. Zie bij Coolsma. II. Bij de Badoeys een beteldoos.

Saboet. De harige, vezelachtige schil van sommige vruchten, zooals van de djëboeg, kalapa enz. (In Midden Java *Ranang*.)

Sabrën. Naam van een zeevisch. (Tj.)

Sake. In Tjaringin de vrucht van den tangkal sake, die in het Zuider Regentschap van Bantën tangkal tangkil heet. (Gnetum gnemon, natuurlijke familie der Gnetaceae.)

Samara. Specerijen, gebruikt bij de bereiding van prijzen; kruiden behorende tot de inlandsche pharmacopea. Hetzelfde als sambara bij Coolsma.

Sambaroepe. Naam van een zeevisch. (Tj.)

Sangkan. Naam van een zeevisch. (Tj.)

Sapi. Het wijfje van een banteng.

Sarompét. Zie bij kompa.

Sawala. De zee komkommer, meer bekend onder den naam van tripang. (*Holothuria edulis*.)

Segeng. Eene soort van krijgdsdans of spiegelgevecht, welke bij

feestelijke gelegenheden door jongelieden uit eenige desas in het Midden Regentschap op de aloen aloen uitgevoerd wordt. De deelnemers zijn vrij haveloos gekleed, versieren hun hoofd met klapperbladeren en rijden op dorre klappertakken. Het zou doen denken aan een bacchanten dans.

Sërisit. Naam van eene soort paardevlieg, kleiner dan de piteuk, doch grooter dan de laleur.

Sërotong. Pijp voor strootjes, sigaren, tabak.

Sesejah. Naam van een zeevisch.

Seundah. Golf; branding.

Seurat. Zie bij girang.

Sewa. I. Zie bij Coolsma. II. Het bedrag, waarvoor de desa of een belastingschuldige is aangeslagen in de landrente. Padjëg sewa, de landrente in tegenstelling van padjëg pakoentoengan, de belasting op het bedrijf, padjëg kolong het hoofdgeld (als aequivalent voor eenige afgeschafte categorien van heerendiensten. (Zie o. a. Resumé pag. 230.)

Sewoe. Eene benaming voor veertig duiten.

Sigeung. Naam van een grooten boom, die een goed, sterk hout oplevert, geschikt voor huizenbouw.

Sigi. Bloesem en vruchtknop van den tangkal tangkil. Dit woord wordt in het Zuider Regentschap gebruikt Zie oetjëng.

Siloeck. Vlechtwerk van touw of draad, evenals bij het vlechten van den staart bij de Chineezzen, doch steeds in een even getal (oelah gasal) Njiloeck. Zulk vlechtwerk maken. Kodja siloeck Een kodja van zulke gevlochtene draden of touwen, in tegenstelling van de kodja manjeuseup, de geknoopte kodja. Vergelijk oenten bij Coolsma. Verschil tusschen oenten en siloeck: het eerste is plat, het andere rond.

Simba. Naam van een zeevisch. (Tj.)

Sinapeul. Oerwoud, waarin men geene hoema's mag aanleggen, ja, zelfs niet binnendringen, omdat allerlei booze geesten en gevaarlijke dieren daarin zetelen. Verklaard met leuweungkolot noe roengsit, een oerbosch, dat men niet ongestraft schendt.

Singgokgok. Naam eener duivensoort, gelijkende op en ter grootte van de kadantja, echter met bruine veeren.

Singkara. Eene kiezelzure verbinding, welke men neergeslagen in de awi apoes vindt. Zij wordt door de bevolking ingezameld en te Batavia aan chineezzen verkocht. De samenstelling en het gebruik dezer zelfstandigheid vindt men uitvoerig beschreven in een

artikel van den heer A. G. Vorderman, getiteld „De Chineesche behandelingswijze van keeldiphtheritis“ en geplaatst in het geneeskundig tijdschrift voor Nederlandsch-Indië. Deel XXIX aflevering 5 en 6, pag. 631 en volg.

Singkir. I. Zie Coolsma. II. Volledig djoekoet singkir. Een geneeskrachtig kruid. (*Ortosiphon stamineus*, natuurlijke familie der Labiateae.) Wordt elders ook koemis oetjing genaamd.

Simping. In de Preanger Regentschappen: gebroken, stuk gebeten bijv. van de poot van een djangkrik, nadat men ze heeft laten vechten. Sisimping. De paarlemoerschelp. Zij komt voor aan de kust van Tjaringin. In Midden Java (232).

Sobong. I. In Tjaringin: eene inlandsche klapperolie fabriek. Njobong. Eene klapperoliefabriek drijven; olie bereiden in een sobong.

II. Een klein huisje, dat tegen een grooter huis gebouwd is en in den regel door iemand bewoond wordt, die niet bij machte is om eene eigene woning te bekostigen. Verklaard met imah napël of in de Preanger Regentschappen imah nangkod. Zie over de woorden napël en nangkod bij Coolsma onder tapël en tangkod. Njobong. Een sobong bewonen; een huisje tegen dat van een anderen bouwen.

Soekang. Naam van een zeevisch. (Tj.)

Soembajoet. Alles wat men over den schouder in een zakdoek bij zich draagt, zooals seureuh, bako, bëb ëkëlan, kleedingstukken. Hetzelfde als boentëlan en gendongan.

Soemindal. Naam van een insect.

Soe-oem. Paddestoelen, welke op den grond zich ontwikkelen in tegenstelling van soepa, dit zijn die, welke zich in geboomten vormen.

Soepa. Paddestoelen, die in het geboomte ontstaan. (Volgens Coolsma I. algemeene benaming voor paddestoelen. De tweede beteekenis: „een roode uitslag aan de rijstplanten, die in witte schimmel overgaat“ is in Zuid-Bantën — voor zoover ik zulks kon nagaan — niet bekend.)

Soepaja. I. Zie bij Coolsma. II. Beteekent ook: maar; doch. Hetzelfde als tanapi en atanapi. Het heeft naast zich het lëmëswoord soepantën,

Soepantën. Zie bij Soepaja.

Soeroeboek. Mest in het algemeen; alles wat tot bemesting dient.

Njoeroeboek. Bemesten; bezig zijn om mest aan te wenden.

Soesoedik. Naam van een zeevisch. (Tj.)

Soesoewalan. Vierregelige gedichten, evenals de maleische pandeons, waarbij slechts de laatste regelen de bedoeling uitdrukken. Volgens Raden Toemëngoeng Soerija Nataningrat komen zij overeen met de bangbalikan en sisindiran in de Preanger Regentschappen. Zie bij Coolsma onder sindir.

Voorbeeld:

Kolejang kalakaj pandan,
Di djalan kapanggilingan,
Njoreang lain koehajang,
Bisi djadi kaoelinan.

(Droge op den grond liggende bladeren,
Op den weg naar den molen, droge pandan bladeren,
Ik kijk om, niet omdat ik zin in heb,
Het mocht een aardigheidje worden.)
Kamana hambiroeng djangkoeng,
Barang toewar pilisoengeun,
Kamana noe hideung djangkoeng,
Oerang sijar pibatoereun.
(Waar is de hooge hambiroeng-boom,
Om voor een rijstblok om te kappen,
Waar is de donkere slanke,
Die ik voor levensgezellin zoek.)

Voorbeelden van Preangersche sisindiran:

Kapinis di mana mandi,
Nja mandi di tjai leutik,
Noe geulis koemaha djangdji,
Nja djangdji omong sa eutik.

(Waar baden zich de zwaluwen?

Zij baden zich in de kleine rivier;

Wat heeft mij de schoone beloofd?

Zij heeft beloofd om wat met mij te praten.)

Bareto djalan parered,

Ajeuna djalan padati,

Bareto ngadjak tjerewed,

Ajeuna ngadjak ngadjadi..

(Vroeger was het een pareredweg,

Thans is het een padatiweg,

Vroeger noodigdet gij mij uit om te kibbelen,

Thans noodigdet gij mij uit om (het huwelijk)
tot stand te brengen.

Soge. Zegt men van een boom, graf, bosch enz. dat men niet ongestraft kan schenden. Hetzelfde als roengsit. In Midden-Java *ahh*.

Sokong. Naam van een zeevisch. (Tj.)

Soleng. I. Eene jonge djagoengkolf geschikt voor sajoer, atjar of of om gekookt als lalab gegeten te worden. Solengan. Zegt men van een djagoeng aanplant, wanneer de vruchtzetting heeft plaats gehad. II. Het handvat van de etem.

Sorangan. I. Zie bij Coolsma. II. Is in het Zuider- en een deel van het Wester-Regentschap van Bantën ook een persoonlijk en bezittelijk voornaamwoord van den tweeden persoon, minder kasar dan sija. Het komt ongeveer overeen met maneh. Voorbeelden van gezegden tegen een djaro:

Koemaha, sorangan ënggeus njaho saha noe kahoe-roean? — Hoe is het, weet gij al, wiens huis in brand is gevlogen?

Sorangan ënggeus taloe kali dititah ngahadean goegoeroeng. — Reeds drie malen heeft men u last gegeven om den duiker te herstellen.

Sewasorangan sabraha? — Hoeveel bedraagt uwe landrente?

Sorondo. Een afdak op zij of achter een huis, waar soms de lisoeng staat.

Sorong. Een lange broek, evenals den achtbroeken der Europeanen.

Sosoro. Een afdak, voor, op zij of achter een huis.

T.

Tabëng. Een werktuig om visch, voornamelijk lele te vangen. Het gelijkt op de barandjang, is echter kleiner en steekt geheel in het water, tot op den bodem der rivier.

Talagoedag. Een groote bēdoeg.

Talang. I. Zie bij Coolsma in de eerste beteekenis. II. Naam van een zeevisch.

Tamban. Naam van een zeevisch.

Tampoej. Het verzuurde vruchtvleesch van de kadoe vrucht. (Durio Zibethinus, natuurlijke familie der Sterculiaceae.) Verklaard met kadoe boeroek. In sommige gedeelten van het jaar is dit voor onderscheidene desalieden de éenige toespijs bij de rijst, soms met tjabe, uien, peuteuj en het vruchtvleesch van de bingloe. (Mangifera Kemanga, natuurlijke familie der Anacardiaceae.) Nampoej. Tampoej prepareeren. Nampoejkeun. Van kadoe tampoej maken.

Tawing. Zie bij Coolsma. Tangtawing. Een werktuig om wilde varkens van een bebouwd veld af te houden, bestaande uit een staak, waaraan een oud kleedingstuk (lamak) of een stuk van een mat (samak), een versleten njiroe hangt, hetwelk door den wind heen en weer bewogen wordt. Nangtawingkeun. Iets tot tangtawing bezigen; van iets een tangtawing maken.

Tapaj. Een gebak, bestaande uit kĕtan, of djegeng, of dangdeur, of hadjĕli, welke men door middel van rāgi een begin van gisting heeft laten ondergaan. Tjitapaj. Het vocht, dat men door uitpersen van tapaj heeft verkregen en een zoetsmakenden, licht alcoholischen drank oplevert.

Napaj. Tapaj maken, bereiden. Napajkeun. Iets bijvoorbeeld kĕtan, dangdeur enz. tot tapaj bereiden. Dit woord komt ook bij Oosting en Rigg voor. Hetzelfde als bij Coolsma onder peujeum.

Tatambaken tatambak mantjoeng. Namen van zeevisschen. (Tj.)
Tatoengkoel. Naam van een zeevisch. (Tj.)

Teke. Een stuk pisang, pandan of bamboeblad, gebruikt bij wijze van bord, bijvoorbeeld bij het verkoopen van pindangtĕri.

Tenggek. Naam van eene soort boomsnak. Dit woord is in de Preanger bekend.

Tĕrawas. Nĕrawas. Bij de hoema bewerking: een klein plekje open kappen en schoon maken, als een begin van ontginning, ten einde daarop panglaj als toembal te planten. Deze ceremonie gaat immer het ontginnen, njatjar, vooraf. Coolsma geeft bij tarawas op. II. Een korter weg nemen. Narawas idem.

Zie ook bij Oosting en Rigg, die beiden ongeveer dezelfde beteekenis als hier opgeven. Die van Coolsma is in Zuid-Bantĕn niet bekend.

Tĕrasan. Naam van een zeevisch. (Tj.)

Tetedeng. Naam van een zeevisch. (Tj.)

Tipoeloeng. Hoofddoek. Hetzelfde als sabĕlit, romalenikĕt.

Tjahel. Naam van een zeevisch.

Tjaheum. I. Een zeer plat woord voor soengoet, overeenkomende met ons bek of snoet ten opzichte van personen. Njaheum. Een verachtelijk woord voor den mond open doen, den mond gebruiken om te spreken. II. Een werktuig om riviervisch te vangen; eene soort fuik.

Tjalĕbek. Een klein stuk sawah. Verklaard met kotakan leutik.

Tjaloeng. I. Zie bij Coolsma. II. Ook naam van een grooten boom met eetbare vruchten. (*Garcinia Cornea*, natuurlijke familie der *Clusiaceae*.)

Tjambatoe. De vrucht van de nipah of daon. (*Nipa fruticans*, natuurlijke familie der *Palmeae*.)

Tjangri. Eene varieteit van de tēpoes. (*Elettaria coccinea*, natuurlijke familie der *Zigiberaceae*.) Dit woord wordt ook door Rigg opgegeven.

Tjangkok. I. Zie Coolsma in de eerste beteekenis. II. Naam van een zeevisch. (Tj.)

Tjaoe. De generieke naam van verschillende varieteiten van *Musa paradisiaca* en andere *Musa*soorten, (natuurlijke familie der *Musaceae*.) Men kent in het Zuider-Regentschap van Bantën de volgende namen:

tjaoe	ambon	*	tjaoe	kole
* tjaoe	badak	*	tjaoe	kole monjet
* tjaoe	beusi	*	tjaoe	lēmpeneng
tjaoe	boerajoet	*	tjaoe	loebang
tjaoe	bogo		tjaoe	mandjangan
tjaoe	djahe		tjaoe	moeli
tjaoe	djaroem		tjaoe	oedjoeng
* tjaoe	ēmas	*	tjaoe	panggalek
* tjaoe	gēmbor	*	tjaoe	radja
tjaoe	geulis	*	tjaoe	radja pandan
* tjaoe	hanggasa		tjaoe	radja sijēm
tjaoe	hideung		tjaoe	salawe
* tjaoe	hoerang		tjaoe	sanintēn
tjaoe	kaloetoe	*	tjaoe	sēpēt
* tjaoe	kapas	*	tjaoe	sewoe
* tjaoe	karok		tjaoe	sisir
* tjaoe	kēpok of tjaoe		tjaoe	soesoe.
	kēpokan.			

Rigg geeft 43 variteiten op. (§)

Tjaeng. Naam van een riviervisch. Zie bij Rigg chaung.

Tjarang hoentoe. Naam van een zeevisch. (Tj.)

Tjaratjah. Naam van een zeevisch. (Tj.)

Tjatihan. Een blok hoema's. Njatihan zegt men van hoema's,

(§) De met een * gemerkten komen ook in zijn woordenboek voor.

wanneer twee of meer aandeelen van verschillende personen een geheel vormen, in tegenstelling van njomplong, geïsoleerd.

Tjatjanggi. Naam van een zeevisch. (Tj.)

Tjatji. Gesp. Hetzelfde als katimang bij Coolsma.

Tjawang. I. De ijzeren haak, bevestigd aan de bamboe, welke men gebruikt om vaartuigen voort te stuwen. Het geheel heet gala. II. De zijde der koperen geldstukken, waarop het arabisch en javaansch schrift gestempeld is. Zoo genoemd, omdat op de oude duiten de V van het monogram der Vereenigde Oost-Indische Compagnie op zulk een haak gelijk. De andere zijde heet gëdong. III. Zie bij Coolsma.

Tjawis. Naam van een zeevisch.

Tjêkek. Njêkek. I. Zie bij Coolsma. II. Visch bijvoorbeeld lajoer conserveeren, door den kop en de ingewanden te verwijderen, de holte te vullen met asch, den hals toe te binden en daarna den visch boven rook te hangen of in de zon te drogen.

Tjêkekan. Op die wijze geprepareerde visch: laoeck tjêkekan, lajoer tjêkekan.

Tjeng. Een basa neneh. Zegt men tegen kleine jongens uit de volksklasse. Wellicht eene verkorting van tjengeng. Zie bij Coolsma en Oosting. sub voce.

Tjêpet. Zie bij Coolsma. Pitjêpet. Een muizenval.

Tjepet. Njepet. Eene kleinigheid wegstelen, bijvoorbeeld van geld of eetwaren op de passer. (In Midden-Java. *ꦗꦺꦥꦺꦠ*.)

Tjëraki. Een mand, verdeeld in een aantal kleine hokjes, tot berging van allerhande snuisterijen als garen, naalden, spelden, spiegeltjes, scharen, messen enz., verder specerijen en kruiden (rëmpa rëmpa). Patjëraki of patjëraken. Het bedrijf van den pëdagang patjëraki, dat is de persoon, die zich met dergelijken kleinhandel bezig houdt.

Tjeungtjeum. Bij de Badoej's: gekookte groenten met haar saus, in de Indische huishoudens bekend als sajoer. Hetzelfde als angeun. De bij Coolsma en Oosting opgegeven beteekenis van njeungtjeum is in Zuid-Bantën niet bekend. Daarvoor zegt men ngadëder.

Tjijër. Naam van een vogel.

Tjoetak. Beambte op een particulier land, door den eigenaar aangesteld en door het gewestelijk bestuur van eene aanstelling voorzien. Hij oefent het politie-toezicht uit en kan als zoodanig verzeleken worden bij een assistent-wedana in de gouvernementslanden.

Tjoetjoedoet. Naam van een zeevisch. (Tj.)

Tjoendrik. Eene soort dolkmes, van Lampongschen oorsprong.

Tjokop. Een werktuig om visch te vangen.

Tjokrom. Naam van een heester, waarvan de jonge vruchten gekookt en rauw gegeten worden. Hetzelfde als terong bij Oosting en Coolsma. (*Solanum melongena*, natuurlijke familie der Solaneae.) Zie bij Rigg onder Chokrom.

Tjolomontok. Naam van een zeevisch. (Tj.)

Tjomplong. Njomplong. Geïsoleerd gelegen van een huis of van een hoema, het laatste in tegenstelling van njatihan. Zie bij Rigg onder nyomplong.

Tjongtjong. Njongtjong. Pikken van eene kip, een vogel; bijten van eene slang. Njongtjongan. Herrhaadelijk bijten of pikken (van die dieren); iets of iemand pikken of bijten. Njongtjongkeun. Eene kip of een vogel iets of iemand laten pikken; eene slang iemand laten bijten. Panjongtjong. Bek van eene kip of een vogel. Ook een haak van hout gebruikt bij het bewerken van een hoema of bij het grassnijden, om het hout dan wel het gras naar zich toe te trekken. Hetzelfde als kakaït.

Toebagoes. Verkorting van Ratoebagoes. De hoogste adellijke titel in den tegenwoordigen tijd in Bantën. Wordt gevoerd door de mannelijke afstammelingen in de mannelijke linie der Bantënsche Sulthans familie. Het wordt ook in de spreektaal verkort tot Toes zooals Toes Djamil, Toes Lija. Ratoe bagoes zegt men echter nooit. Nog minder wordt het geschreven. De dochters van een Toebagoes voeren het praedicaat Ratoe, verkort tot Toe als Toe Men, Toe Palmah. Zie hieromtrent *Resumé* pag. 2 en Mr. L. W. C. van den Berg, pag. 12 en volg. pag. 61 en volg.

Toël. De lengte van een persoon plus de in de hoogte uitgestoken hand. Djërona sêtoël: zoo diep, dat wanneer men op den bodem staat, men met de toppen der vingers den rand aanraakt. No-ël. Zie bij Coolsma onder toël.

Toeloeng. Zie bij Coolsma. Noeloeng. Beteekent ook: eene vrouw bijstaan bij de bevalling; eene vrouw helpen verlossen. Panoeloeng of vollediger doekoen panoeloeng. Hetzelfde als paradji in den zin van vroedvrouw.

Toenang toenang. Naam van een zeevisch. (Tj.)

Toenggoe bale. Naam van een zeevisch. (Tj.)

Toenggeu. Naam eener eetbare keversoort.

Toenoel. Naam van een zeevisch. (Tj.)

Toeralak. Naam van een boom, die in de Preanger Regentschappen boerahol, in Midden-Java *in Ony* heet. (Stelechocarpus Burahol, natuurlijke familie der Anonaceae.) Zie bij Rigg.

Toes. Zie bij toebagoes.

Toetoes kadjang. Naam van een zeevisch. (Tj.)

Torelang. Een soesoewalan woord. Manoek torelang. Naam van een denkbeeldigen vogel, het wijfje van den manoek haoer.

Het komt alleen voor in het volgende vierregelige versje:

Torelang manoek torelang,
Manoek haoer lalakina,
Toëlan geura toëlan,
Meungpeung djaoeh salakina.

De vogel torelang,

Het mannetje er van is de manoek haoer,

Laat ik haar gauw even aanstooten,

Terwijl haar man ver verwijderd is.

Totongkol. Naam van een zeevisch.

W.

Wajoe. Bij de Badoeys: lahang, welke reeds een begin van gisting heeft ondergaan, de gewone drank der oerang kadjeroan, bereid met babakan peuteuj (*Parkia speciosa*, natuurlijke familie der Mimoseae) en babakan tjajoer. (*Pérospermum Blumeum*, natuurlijke familie der Büttneriaceae.) Zie bij Rigg.

Wak wak wik wik. Naam van een onheilaanbrengenden vogel, manoek pangalitan. Ook kandar kasisi geheeten.

Watoe. Naam van eene plant, uit welker zaden men door persing olie verkrijgt. (*Sesamum indicum*, natuurlijke familie der Sesameae.)

Hetzelfde als widjen bij Coolsma. Zie bij Rigg onder watu.

Wawahis. Naam van een zeevisch. (Tj.)

Wawaron. Naam van een zeevisch. (Tj.)

Wëlëng. Een tijgerval, gevormd uit paggers, evenwijdig loopend naar eene omheinde ruimte, waarin het lokaas (*eupan*) bestaande uit eene geit of beter nog de overblijfselen van de prooi geplaatst is. Verder is binnen de door de paggers gevormde strook, op de hoogte van een tijger een touw gespannen, dat in verbinding staat met den trekker van een geladen geweer met

overgehaalden haan of een aan een veerkrachtig stuk hout bevestigde scherpe bamboe. Wanneer de tijger het lokaas wil bereiken, stoot hij tegen het touw; het schot gaat af of het veerkrachtig stuk hout raakt los en de kogel dan wel de scherpgepunte bamboe brengen het dier in den regel eene doodelijke wonde toe. Ngawëlëng. Een tijger met een wëlëng vangen; een wëlëng plaatsen om tijgers te vangen. Zie bij Rigg. Eene uitvoerige beschrijving van dit middel om tijgers te vangen vindt men in het Tijdschrift voor het Binnenlandsch Bestuur van 1888, Dl. II, Afl. III. pag. 186 en volg.

Wogot. Naam van een zeevisch. (Tj.)